

hom silněji projevovat při krácení rozpočtových prostředků na domácí sociální programy. Projevuje se to ve snižení původní atraktivnosti uvedených Johnsonových zákonů, a především v zesílení kritiky války ve Vietnamu. A to jsou faktory, se kterými musí L. B. Johnson před blížícími se volbami v roce 1968 stále více počítat,

především při hledání východiska z vietnamské války.

Přes uvedené, především metodické nedostatky pokládám práci J. Volka za užitečnou pro široký okruh zájemců o soudobé problémy mezinárodních vztahů, zvláště pak problematiku USA.

KAREL KRÁTKÝ

SOFISTIKA STRATEGIE A POLITIKY

Problems of National Strategy, ed. H. A. Kissinger, New York 1965, 477 str.; *American Defense Policy*, ed. W. W. Posvar, Baltimore 1966, 471 str.

Počet studií a knih věnovaných americké strategii dosáhl v USA již takového rozsahu, že i pro odborníky bylo těžké udržet si základní přehled. Jistě již tento důvod vedl k tomu, že zde nedávno a prakticky současně vyšly dva sborníky s cílem podat pokud možno reprezentativní výběr prací z této oblasti. Jsou samozřejmě rozdíly ve výběru autorů, v uspořádání a zvláště v komentáři editorů obou sborníků.

První sborník vydaný odborníkem centra pro výzkum mezinárodní politiky při Harvardské universitě H. A. Kissingerem naznačuje těžiště svého zaměření již názvem *Problémy národní strategie*. Také druhý sborník má těžiště ve vojenské strategii, i když je uvedeně poněkud odlišným názvem *Politika americké obrany*. Byl vydán z podnětu Akademie leteckých sil, ale i zde jej připravilo oddělení politické vědy. Jistě také ne náhodou zdůrazňuje úvod, že zkoumanou oblast chápe jako součást politické vědy.

Otázka vztahu mezi strategií a politikou také oba sborníky spojuje především. V této souvislosti vystupuje někdy výrazněji, jindy jen v podtextu další a základnější otázka: vztah mezi politikou a válkou. Není náhodou, že nejen v některých příspěvcích obou sborníků, ale vůbec v celé literatuře týkající se problematiky mezinárodních vztahů se velmi často objevuje jméno známého vojenského teoretika von Clausewitz, a především jeho nejproslulejší teze, že válka je pokračování politiky jinými prostředky. Snad ještě častěji vystupuje Clausewitz zprostředkovaně — a to přes výklad a doplnění V. I. Leninem, případně přes další marxistické práce. Je proto příznačné, že druhý sborník přináší i překlad poměrně rozsáhlé části z dosud neujelčenější sovětské kolektivní práce o strategii. Přitom celá tato práce byla ve Spojených státech uveřejněna dokonce ve dvou různých vydáních. Kromě toho vyšla i zvláštní práce *Sovětská strategie na křižovatce*.¹⁾

Zájem o marxistický výklad vztahu války, případně strategie a politiky samozřejmě neznamená, že je v USA přijímán. Naopak cílem všech prací je čelit mu v teorii i praxi. Poučka, původně Clausewitzova, ale i Leninem doplněná, že válka je pokračování politiky jinými, tj. násilnými prostředky, je ovšem v americké odborné literatuře zásadně zkeslována. Nevychází se z toho, že to je základní marxistický výklad vztahu mezi válkou a politikou, vyplývající především z rozborů států vykořisťovatelských společenských soustav a mezi nimi zvláště států imperialistických, ale z tvrzení, že to je návod pro praxi socialistických států a komunistického revolučního hnutí. To znamená použití války jako nástroje politiky. Z tohoto hlediska je také zvláště studována a hodnocena Mao Ce-tungova práce o „vleklé válce“.

A tak zatím co američtí odborníci většinou jsou ochotni přiznat příčinnou souvislost mezi sociálně politickým zřízením a vznikem i vedením války, aplikují ji zcela rozdílným způsobem na socialistické a na kapitalistické země. U socialistických zemí vyvozují nebezpečí války jednoznačně právě z jejich společenského zřízení, avšak souvislost mezi kapitalistickým společensko-politickým systémem a válkou zcela pomíjejí. U společenského zřízení USA pokládají za předem dáno, že je mírumilovné, že nedává podněty k válce a má jen cíle obranné. Oba sborníky však věnují poměrně velkou pozornost mechanice vzájemného vztahu mezi civilními a vojenskými složkami, přičemž zdůrazňují rozhodující úlohu a postavení civilní autority v USA a vidí v ní jednu ze záruk mírumilovnosti.

Hlavním motivem, který spojuje oba sborníky a především příspěvky věnované vlastní strategické problematice, je otázka

¹⁾ A. Wolfe, *Soviet Strategy at the cross-roads* Cambridge 1964.

ka odstrašení — *deterrence* — a její vztah k politice z hlediska alianční politiky USA. Tedy strategie v širším pojetí.

Odstrašení není nic nového v strategii a politice USA — vždyť již Trumanova doktrína zadržování a tím více Eisenhowerova a Dullesova doktrína zatlačování předpokládaly odstrašení. Proto se také těžištěm zatlačování stala strategická koncepce hromadné odvety. Nereálnost této koncepce byla kritizována velmi brzy po jejím vyhlášení, například právě Kissingerem, ale skutečný obrat přinesl teprve skloněk 50. let. Bylo to tehdy, kdy spolu s úspěchem prvního Sputnika prokázal Sovětský svaz, že má interkontinentální rakety vyzbrojené nukleárními hlavicemi, které mohou ničit ve zásahnou území USA. Tak byla definitivně rozbita iluze o nezasaitelnosti Spojených států tvořící až dosud základ jejich strategické koncepce. Tím byl problém odstrašení posunut na novou rovinu a s ním problém strategie, případně války vůbec.

Není proto náhodou, že příspěvky v obou sbornících se naprostou většinou datují až od sklonku 50. let. Od té doby probíhá v obci amerických strategů výrazný diferenciální vývoj podle toho, jakým způsobem reagují na nové skutečnosti nukleární války, zejména jak hodnotí možnost užití války jako prostředku zahraniční politiky, především pro řešení základní otázky mezinárodních vztahů, tj. vztahu mezi kapitalismem a socialismem. Příznačné je, že v obou sbornících je zařazena studie A. Wohlstettera, *Delikátní rovnováha strachu*, která vyšla v r. 1959²⁾ a je pokládána za jeden z nejdůležitějších příkladů nového přístupu. U nás zůstala celkem nepovšimnuta.

Každý pokus o určitou systemizaci či typologii amerických strategů bude spojen s nebezpečím, že do dané schematizace bude stěží možné vměstnat velmi diferencované typy.

Takové základní rozdělení také přímo nenalézáme v žádném z obou uvedených sborníků. Pokusil se však o ně G. E. Löwe v knize s příznačným názvem *Věk odstrašování*,³⁾ která podává dobrý přehled problematiky, ale odráží možnosti i meze dané autorovým třídně určeným přístupem. Löwe rozděluje americké strategy do dvou základních skupin, pro něž vynalezl i vlastní názvy: tradicionalisté a utopisté. Tradicionalisté jsou podle něho ti, kdo si uvědomili skutečný dosah nukleárních zbraní a vidí jejich skutečný význam nikoli v upotřebení ve válce, ale jako nástroje odstrašení, který má především zabránit rozpoutání třetí světové války. Proč však název tradicionalisté? Podle autora pokračují v tradici, podle

níž se má síla, a tedy i vojenská, používat natolik, nakolik může vést k uskutečnění politických cílů. A to podle Löweho nukleární světová válka již plnit nemůže. Utopisté proti tomu počítají se skutečným užitím nukleárních zbraní pro řešení základního rozporu mezinárodních vztahů, a tedy i se světovou válkou, kterou je třeba vyhrát a na niž se tedy také USA musí připravovat všemi způsoby.

Jestliže samy názvy tradicionalisté a utopisté i jejich vymezení obsahově jsou velmi problematické, pak tím spíše je problematické zařazení jednotlivých strategů. Je však zajímavé proto, že i u Löweho se objevují většinou jména, s nimiž se setkáváme v obou sbornících. Je to zvláště ve skupině utopistů, k nimž jsou zařazeni H. Kahn, E. Teller, S. T. Possony, B. Brodie, A. Wohlstetter, H. S. Rowen, A. P. Seversky, J. F. Dulles i mnozí generálové leteckých sil USA, stejně jako jejich výzkumné středisko Rand Corporation. Je nesporné, že to jsou převážně jména, jež jsou spojena s nejagresivnějšími rysy americké politiky. Složitější je to s tradicionalisty, k nimž prý zvláště patří R. E. Osgood, W. Millis, H. Baldwin, S. P. Huntington, J. R. Oppenheimer, D. G. Brennan, O. Morgenstern, H. Bethe, R. E. Lapp, P. H. Nietzsche, A. Buchan, G. Kennan, D. G. Acheson, H. J. Morgenthau, generálové Taylor, Ridgway, Gavin. Sám Löwe je spojuje především se strategickou koncepcí presidenta Kennedyho, jehož posmrtné památce jakožto tradicionalisty také svou knihu věnoval. Skutečně většina z uvedených jmen se více blíží koncepci spojené s presidentem Kennedym, ale zároveň jsou mezi nimi tak velké rozdíly, že je sotva lze zařadit do jedné skupiny. Důležitý je vždy také jejich vývoj — a to zvláště po smrti Kennedyho a v době Johnsonova президенství — který samozřejmě Löwe zachytil nemohl a který se také jen zčásti odráží v uvedených sbornících. Typický je tento vývoj i u editora jednoho ze sborníků H. A. Kissingera.

Kissinger se sám nepokusil o systemizaci svých kolegů strategů, nýbrž v úvodu sborníku se soustředil na vytčení hlavních komponentů strategické koncepce Kennedyho, případně koncepce Roberta McNamary, který zůstal i po smrti Kennedyho ministrem obrany USA. Základní komponent koncepce Kennedyho a McNamaryovy vidí Kissinger v „pružné reakci“,

²⁾ A. Wohlstetter, *The Delicate Balance of Terror*, Foreign Affairs, 1959, January.

³⁾ G. E. Löwe, *The Age of Deterrence*, Boston, Toronto 1964.

jako další zdůrazňuje odpor USA k rozšiřování nukleárních zbraní na další země, jeho vliv na atlantickou alianci a konečně nahlíží o řešení problému nekonvenční války.

Hlavním cílem strategie založené na pružné reakci bylo překonat do té doby převládající strategii založenou na masové odvetě, tedy v podstatě na nukleární světové válce. Místo toho měla pružná reakce poskytovat více alternativ, a to zvláště války nespočívající na nukleárních zbraních. Těžiště bylo i nadále v odstrašení, v němž nukleární zbraně mají za úkol zabránit rozpoutání všeobecné nukleární války. Jeho podmínkou je zachování tzv. rovnováhy odstrašení (která ovšem z amerického hlediska by přece jen byla nebo měla být poněkud ve prospěch USA).

Ovšem v paletě pružné reakce nadále také byla a zůstala zařazena nukleární válka a vlastně i ta byla zkoumána z hlediska alternativ. O tom svědčí koncepce tzv. *counterforce*, tj. nukleární války, v níž se počítalo s nukleárním úderem amerických vojenských sil především proti vojenským cílům předpokládaného nukleárního nepřítel, tj. Sovětského svazu.

Totéž pojetí předpokládali hlasatelé „*counterforce*“ ovšem i ze strany Sovětského svazu. Tak by mělo být pokud možno uchráněno nejen obyvatelstvo Sovětského svazu, ale především obyvatelstvo Spojených států, jehož koncentrace je v několika oblastech daleko vyšší. Předpokládaná nukleární a technická převaha USA by jim měla nejen zajistit převahu v odstrašení, ale také přinést vítězství ve válce, kdyby k ní přece jen došlo.

Již zde je ovšem vidět, že rozdíl mezi oběma skupinami strategistů není vždy tak ostrý, i když tzv. utopisté vystupovali v naprosté většině velmi rozhodně proti strategické koncepci a praxi prezidenta Kennedyho. Kritizovali ji ovšem jenom tam, kde byl Kennedy ochoten na základě hlubšího pochopení nových skutečností vojenské techniky zaujmout smířlivější postoj vůči socialistickým zemím a v tomto smyslu ovlivňoval i své spolupracovníky.

Strategická koncepce pružné reakce a zvláště s ní od počátku těsně spjaté pojetí „*counterforce*“ byly samozřejmě kritizovány i z druhých hledisek. Nebudeme se tu zabývat všemi představiteli, kteří vycházejí v podstatě ze strategie míru — a jsou v USA opět vnitřně rozsáhlé diferencování, nýbrž zůstaneme u těch, kdo jsou zařazeni mezi vlastní strategisty, zaměřené na problémy vedení války.

Patří k nim i sám Kissinger, který v mnohém směru pomáhal připravovat pád strategické koncepce založené na hromad-

né odvetě, ale pak se stal v určitém směru kritikem koncepce, která ji nahradila.

Kissinger hodnotí pojetí „*counterforce*“ v podstatě také jako „tradiční“, protože „*counterforce*“ podobně jako dřívější války směřuje k zničení vojenských sil nepřítel a tím k možnosti přimět ho, aby přijal politické cíle USA ve světě. Ovšem Kissinger — podobně jako někteří další odborníci, jejichž názory jsou také zařazeny do obou sborníků — ukazuje, že tato strategická koncepce jednak není realistická, neboť nepočítá s některými závažnými skutečnostmi nukleární války, jednak má velmi nepříznivé důsledky pro strategii USA v širším pojetí, zahrnujícím zvláště problematiku koalice a vztahu USA k jednotlivým partnerům. Proto také těmto otázkám věnuje větší pozornost než druhý sborník, i když ani tam nejsou tyto otázky opominuty.

Nereálnost strategie „*counterforce*“ vidí kritikové především v tom, že Sovětský svaz, i když je pokládán za slabšího v nukleárních raketových zbraních, má jich přece jen tolik — a je také s to je ochránit před zničením v podzemních krytech nebo na ponorkách v takovém rozsahu, aby i po americkém nukleárním úderu proti sovětským vojenským cílům mohl ničivě zasáhnout USA na jejich vlastní půdě. A v tomto případě by jistě nepokládal za nutné dodržet americkými strategisty stanovené zásady útoku pouze proti vojenským cílům, a to tím spíše za situace, když by podle amerických propočtů byl v postavení slabšího. Zaměřil by nutně svůj úder proti oblastem, v nichž je soustředěn americký hospodářský život a ovšem také největší část obyvatelstva, které by nutně utrpělo obrovské ztráty.

McNamara a jeho spolupracovníci byli nuceni připustit potřebu revidovat koncepci „*counterforce*“, zdůrazňovali však již v dřívějších úvahách jako významnější jiný problém, jehož závažnost stále více narůstá. Je to možnost, že určitá rovnováha odstrašení by mohla být opět změněna ve prospěch Sovětského svazu. Nikoli však v oblasti ofenzivních nukleárních zbraní, kde američtí stratégové předpokládají i nadále určitou převahu USA, ale v oblasti obrany proti nukleárnímu útoku. Vedoucí politici a vojenští představitelé Sovětského svazu uvedli některé závažné informace, podle nichž Sovětský svaz předstihl nebo podle plánu předstihne Spojené státy na úseku obrany proti nukleárnímu napadení. Reakci amerických specialistů lze rozdělit opět na dvě hlavní skupiny.

První skupina, k níž patří převážně ti, kdo v celé otázce nukleární války zaují-

mají nejagresivnější a ke skutečnostem nejméně přihlízející stanovisko, žádá zahájení široce pojatého programu budování obrany všech větších měst USA proti možnému nukleárnímu útoku. Tak by měl ovšem být doplněn důležitý článek do pojetí nukleární války nejen jako „myslitelné“ (H. Kahn), ale přímo jako války, která může řešit politické cíle amerického imperialismu. Zároveň toto další rozšíření závodů ve zbrojení by prý poškodilo daleko více Sovětský svaz, omezilo by plnění jeho hospodářských úkolů, a tím i realizaci jeho revolučních politických cílů ve světovém měřítku.

Druhá skupina, která má převahu v oficiálních kruzích, vidí východisko v tom, že by se Sovětským svazem byla uzavřena dohoda o nebudování civilní obrany proti nukleárnímu útoku. Byla by tím prý i nadále zachována dnešní rovnováha nukleárního odstrašení — tedy s předpokládanou převahou USA — zatím co Sovětský svaz by měl být získán vyhlídkou na to, že prostředky takto ušetřené by mohl vložit do řešení svých naléhavých hospodářských úkolů.

Je zajímavé — a jistě i příznačné — že v žádném z příspěvků obou sborníků není dostatečná pozornost věnována možnosti, která by právě zde znamenala základní přínos, totiž odzbrojení. Jsou zde sice zařazeny také články zkoumající problematiku odzbrojení, ale buď vůbec ze zcela odmítavého stanoviska nebo zužující ji pouze na problém kontroly zbrojení. V tomto smyslu je hodnocena také smlouva o částečném zákazu jaderných pokusů z r. 1963. Na jedné straně je zde zastoupena její obhajoba státním sekretářem Ruskem, ale na druhé straně ji prudce odsuzuje jeden z nejrozhodnějších obhájců nukleární války, E. Teller.

Je samozřejmě, že Kissingerův sborník věnuje větší pozornost další otázce, tj. vlivu strategie na vývoj vojenského bloku NATO. Vždyť sám Kissinger zaměřil k této problematice převážnou část své poslední knihy *Partnerství v nesnázi*. Je typické, že právě jeho studie o problémech NATO je také obsažena v druhém sborníku — ovšem s velmi výrazným zdůrazněním, že jeho názory se liší od názorů vydavatelů. Kissinger se tak dostal do určitého rozporu s Kennedyho koncepcí.

Typickým příkladem, jak vývoj překonává určité koncepce, je otázka omezené války. Zatím co sborník letecké akademie ještě zařadil výňatek z knihy jednoho z nejvýznamnějších předbojovníků omezené války, R. E. Osgooda, sborník H. A. Kissingera, který kdysi také patřil k předním hlasatelům omezené války, je již

mnohem strážlivější. Oba sborníky se však shodují v hodnocení významu tzv. „nekonvenční“ války, které třeba vyvolají velkou pozornost. Zde je ovšem třeba překonat určitou nejasnost. Podle amerických strategiů je to totiž válka vedená nikoli snad nekonvenčními zbraněmi, ale ze strany nepřítelů nekonvenčním způsobem. Zkrátka podle autorů obou sborníků je to válka, kterou komunisté nazývají válkou „osvobozenou“ nebo „spravedlivou“. Jejím nejvýraznějším příkladem je válka vietnamského lidu.

I když příspěvky sborníků mohly jen dílčím způsobem obsáhnout zkušenosti této války, naznačují již výrazně perspektivy toho, kam až dnes americká politika a vojenská praxe v eskalaci války proti vietnamskému lidu došla.

Samozřejmě není možné v recenzi ukázat spektrum různých názorů, které jsou obsaženy v obou sbornících. A není to ani nutné již proto, že mnohé z nich byly překonány dalším vývojem amerického myšlení.

Na závěr bych se však chtěl zastavit u dvou hodnocení, která sborníky zdůrazňují.

První z nich říká, že různost a množství názorů na otázky strategie jsou výrazem pluralistického systému, který je vlastní Spojeným státům, a to je podle některých autorů výrazem jeho síly, podle jiných však dokladem jeho slabiny. Bylo by samozřejmě nesprávné pokusit se zhodnotit tuto pluralitu různých názorů jedním soudem — i když mají skutečně jedno společné, že totiž hledají nejlepší strategii proti socialismu. Avšak již skutečnost, že v této pluralitě se mohou vyskytovat pojetí a koncepce, jež zcela chladnokrevně počítají s nukleární válkou pro řešení politických otázek, ilustruje problematičnost společenského zřízení, které i autoři, stojící na opačné straně spektra, pokládají za nejlepší a za příklad pro jiné země.

Druhé hodnocení, které se často objevuje — a to opět i v širším pojetí výkladu celého společenského vývoje — je „sophisticated“. I když tento výraz má určité společné rysy se slovem sofistika a sofistický, jak je chápáno u nás, v angličtině převažuje jeho pozitivnější výklad ve smyslu racionálnějšího chápání jevů z hlediska širších souvislostí a mnohotvárné složitosti. Když se však čtenář prokouše všemi těmi umnými úvahami amerických strategiů, uvědomí si, že v nich přece jen mnohem více převažuje sofistika zavádějící USA a s ními celé lidstvo až na scestí nukleární války.

VLADIMÍR SOJÁK